

Eskilstuna
kommun

Eskilstuna
stadsmuseum

ESKILSTUNA

– Smedstaden
och industrin

Invigning av Allan Ebelings staty
Smederna vid stadens 300-årsjubileum.

Foto: Teddy Aarni, Eskilstuna stadsmuseum

SMIDET I ESKILSTUNA

Rademacher och smidestillverkningen

På 1600-talet koncentrerades smidestillverkningen till det gamla Tunafors bruk och det nya manufakturverket Carl Gustafs stad. Kring dessa växte det upp mindre städer med självständiga hantverkare och handelsmän.

1654 hade Reinhold Rademacher fått privilegium att starta ett manufakturverk i Livland för tillverkning av finsmide. Det fanns ett villkor: att Rademacher snarast flyttade över tillverkningen till Eskilstuna. 1656 skedde flytten och Rademacher tog med sig 20 smedsmästare och 100 livländska soldater som skulle fungera som lärlingar i verkstäderna. I gengäld fick Rademacher privilegium i 20 år för saxar, lås, bössor, knivar och en mängd andra produkter som togs upp i privilegiebrevet.

Fristadstiden

1771 bildades Eskilstuna Fristad på initiativ från direktören för rikets finsmide, Samuel Schröderstierna. I Fristaden kunde hantverkare oberoende av skråtillhörighet slå sig ned för att bedriva stål-, järn- och metaltillverkning av olika slag. Detta innebar att smidesverksamheten

Smederna på Fristadstorget med Klosters kyrka i bakgrunden.

Foto: Okänd, Eskilstuna stadsmuseum

fick en skjuts framåt. Lockade av de privilegier som utlovats flyttade smeder och arbetare till Eskilstuna. 1770 fanns 27 smides-hantverkare i Carl Gustafs stads manufakturverk, 1800 hade antalet ökat till 137. Under första hälften av 1800-talet växte Eskilstuna till en betydande producent av finsmide: knivar, lås, liar, instrument, saxar, filar etc. Uppdelningen av staden i två olika delar upphörde 1833 då fristadsrättigheterna började gälla även för Gamla staden.

Industrialisering och expansion

Med början på 1870-talet inleddes en period av industriell expansion som innebar en starkt ökad efterfrågan på smide. Övergången från hantverksmässig till industriell tillverkning skyndades på. Ångkraft och förbättrade kommunikationer, främst järnvägen, bidrog till detta. Nu blev smederna fabrikanter. Den industriella expansionen satte sin prägel på stadsbilden. Under 1800-talets sista decennier steg antalet fabriker från 3 till 120. Smides- och verkstadsindustrin dominerade den fabriksmässiga produktionen och dess andel av stadens industriella företag nådde 75 procent vid mitten av 1890-talet. Eskilstuna tillhörde de mest industrialiserade av de svenska städerna.

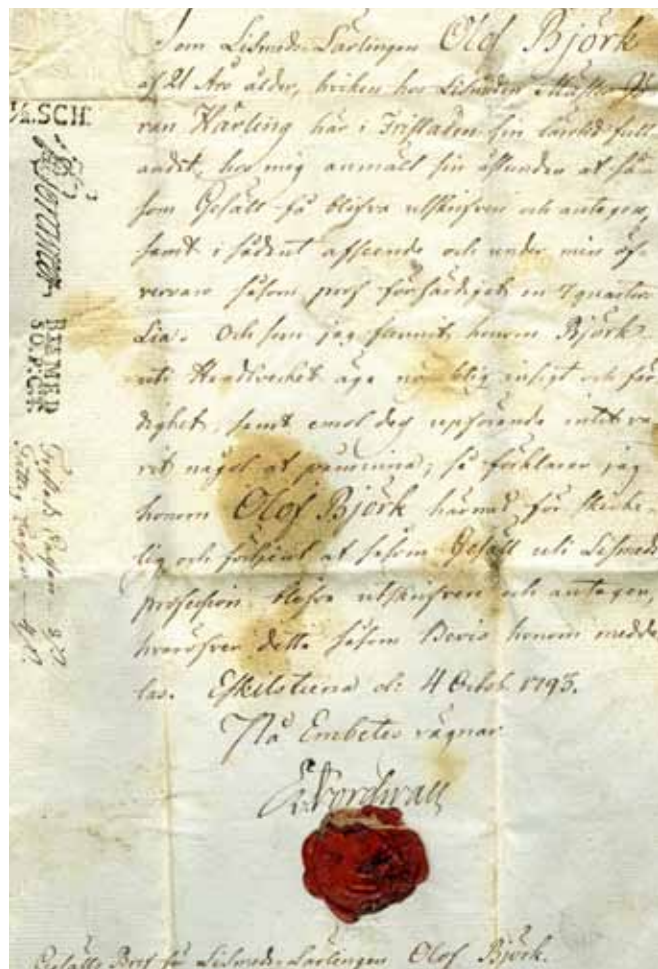
Fram till 1970-talet präglades Eskilstuna av fortsatt industriell expansion, även om industriföretagen blev större och många mindre tillverkare slogs ut. Under 1970-talet försämrades konjunkturen vilket slog hårt mot en traditionell industristad som Eskilstuna. Men Eskilstunas identitet som industristad finns kvar än idag, ett arv som går tillbaka till 1600-talet.

I ett försök att reglera tillverkningen och försäljningen, utfärdade drottning Hedvig Eleonora 1661 ett "Placat och Påbudh". Bestämmelserna skulle hindra mästare och läropojkar från att rymma från sina tjänster och gav Reinhold Rademacher rätt att straffa dem som inte följde reglerna.

Handling i Eskilstuna stadsmuseums arkiv

1793 utfärdades i Fristaden ett gesällbrev för liesmedslärlingen Olof Björk. Björk hade med ett arbetsprov visat att han ägde god yrkesskicklighet.

Handling i Eskilstuna stadsmuseums arkiv

Smeden Bergqvist i Berglindska smedjan på 1920-talet

Det traditionella smidet skildrades i stadens museismedja. Större industrier hade redan börjat konkurrera ut det hantverksmässiga smidet.

Foto: Okänd, Eskilstuna stadsmuseum

E.A. Bergs Fabriks AB 1935

Erik Anton Berg startade sin första verkstad 1879. Tillverkningen bestod av rakknivar och senare även hyveljärn, tänger och bult- och trädgårdssaxar. Verksamheten expanderade, nya tomter köptes upp och fabriker anlades centralt i staden. 1948 flyttade företaget till ny fastighet i Vilsta. Företaget köptes sedan upp 1958 av Bahco i Enköping.

Foto: Okänd, Eskilstuna stadsmuseum

Montering av dörrstängare vid Eskilstuna Jernmanufaktur- aktiebolag. Ca 1940-tal

Företaget grundades av C Zetterberg 1811. 1873 införlivades Tunafors bruk i verksamheten och en knivfabrik anlades. Tunaforsfabriken var ett järn- och stålmanufakturverk med gjuteri och elektrisk vattenkraftstation. Tillverkningen bestod av knivar, byggnadsmiden, verktyg, jakt- och fiskeredskap, skridskor m.m. Den sista gjutningen ägde rum i september 1966.

Foto: Tage Karlsson,

Fil-Öbergs, avdelning 5, 1950

Öbergska Filfabriken började 1850 sin verksamhet på Västermarksgatan 38.

1907 ändrades firmans namn till C O Öberg & CO:s AB. Företaget tillverkade knivar, filar och raspar av hög kvalitet, bl.a. Halvmåne, Pansar och Wasa. 1975 köptes företaget upp av Sandvik AB.

Foto: Okänd, Eskilstuna stadsmuseum

Tvättning efter etsning vid Emil Olssons Fickkniv Fabriks AB

Firman grundades 1896 av fabrikör Emil Olsson. I början omfattade verksamheten endast stålsvetsning, men efter hand tillverkades också finare fickknivar med etsade och förgyllda stålskaft samt med skaft med pärlemor. 1916 började tillverkning av etsade stålskalor, vilket firman var ensam om i landet. Firman upphörde 1967.

Foto: Okänd, Eskilstuna stadsmuseum

I **Sök i samlingar** kan du upptäcka Eskilstunas historia i bilder och ta del av Eskilstuna stadsmuseums föremålssamling.

eskilstuna.se/eskilskallan

Foto, omslaget: Ruben Fredriksson, Eskilstuna stadsmuseum
Text och form: Kultur- och fritidsförvaltningen

